

Kantoorgebouw Koningstein ,Haarlem

Bouwhistorische verkenning

Colofon

Bouwhistorische verkenning:

Object: Kantoorgebouw "Koningstein"
Adres: Zuider Buiten Spaarne 22
2012 AA Haarlem
Monumentstatus: Geen beschermde status
Kadastraal: Gemeente Haarlem; sectie K, nr. 2971

Opdrachtgever:

Naam: Gemeente Haarlem,
Contactpersoon: Dhr. P.A.J. van Looij
Adres: Postbus 511
2003 PB Haarlem

Telefoon: 14023

E-mail: p.v.looij@haarlem.nl

Adviseur:

Naam: BERNS architectuur i.s.m. Polderman, bureau voor monumenten en restauratieadvies
Contactpersoon: Dhr. C. Berns
Adres: Eendrachtsweg 67
3012 LG Rotterdam
Telefoon: 06-41314045
E-mail: camiel@bernsarchitectuur.nl

Status: Definitief
Datum: 19-06-2015

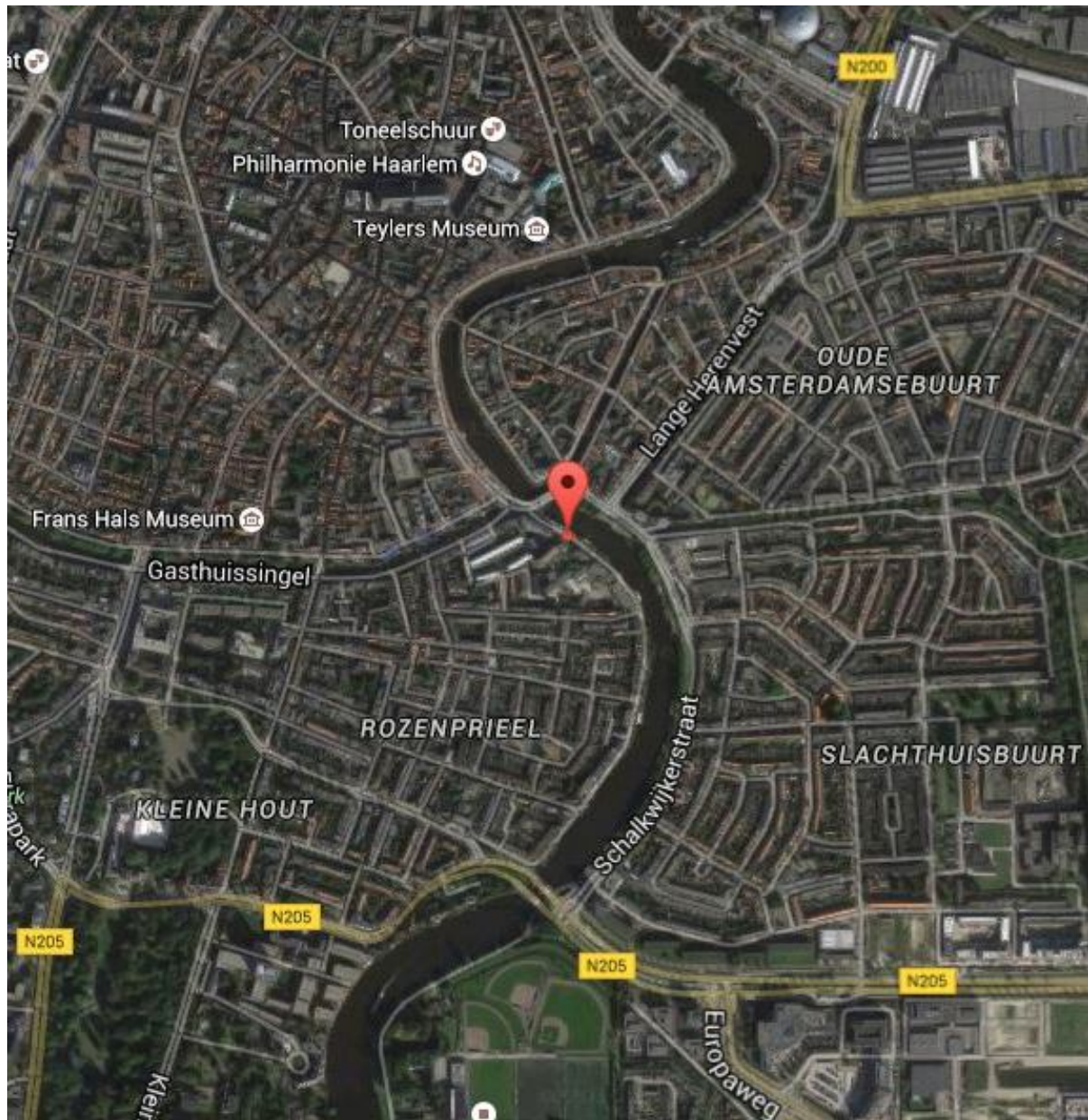
Inleiding en doelstelling

De gemeente Haarlem, die eigenaar is van het voormalige gemeentekantoor Koningstein aan het Zuider Buiten Spaarne 22 alsmede een deel van de naastgelegen gebouwen van het complex Edelweiss. Sinds enige tijd staat het Koningstein gebouw leeg en onderzoekt de gemeente de mogelijkheid van sloop om ruimte te scheppen voor nieuwe ontwikkelingen op deze plek. Als onderlegger voor deze plannen is er behoefte aan een beter inzicht in de geschiedenis en de betekenis van de plek en de cultuurhistorische waarde van het Koningsteingebouw en de daarin toegepaste kunst. BERNS architectuur heeft dit onderzoek uitgevoerd in samenwerking met bureau Polderman. Hiervoor is de geschiedenis van de locatie onderzocht en in beeld gebracht op basis van relevante literatuur en kaartmateriaal. Bij de gemeente en provincie, evenals de RCE en het lokale Architectuurcentrum ABC is een archief- en bronnenonderzoek verricht naar de aanwezigheid van de oorspronkelijke oude bouwtekeningen, de aanvragen en tekeningen ten behoeve van latere wijzigingen van het gebouw, alsmede oude foto's. Tot slot is er door ons ter plaatse een bouwhistorische inspectie verricht, waarbij het gebouw onderzocht is op de aanwezigheid van bouwsporen die iets kunnen zeggen over de aanpassingen die in de loop der tijd aan het gebouw hebben plaatsgevonden. Daarnaast is een opname uitgevoerd van de bouwkundige hoofdstructuur en de aanwezige materialen en afwerkingen. Op basis van het voorgaande is de historische situatie en ontwikkeling van het gebouw in beeld gebracht.

Dit rapport geeft de bouwhistorische verkenning voor het gebouw weer. Het betreft een bouwhistorische verkenning zoals bedoeld in de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek 2009. Deze rapportage bevat de volgende onderdelen:

- Hoofdstuk 1 Achtergrond en omgeving;
- Hoofdstuk 2 Beschrijving van de totstandkoming van het gebouw Koningstein
- Hoofdstuk 3 Beschrijving van de bestaande situatie;
- Hoofdstuk 4 Beschrijving van de bouwhistorische sporen;
- Hoofdstuk 5 Conclusie bouwgeschiedenis;
- Hoofdstuk 6 Globale waardestelling
- Bronnen en verantwoording illustraties;

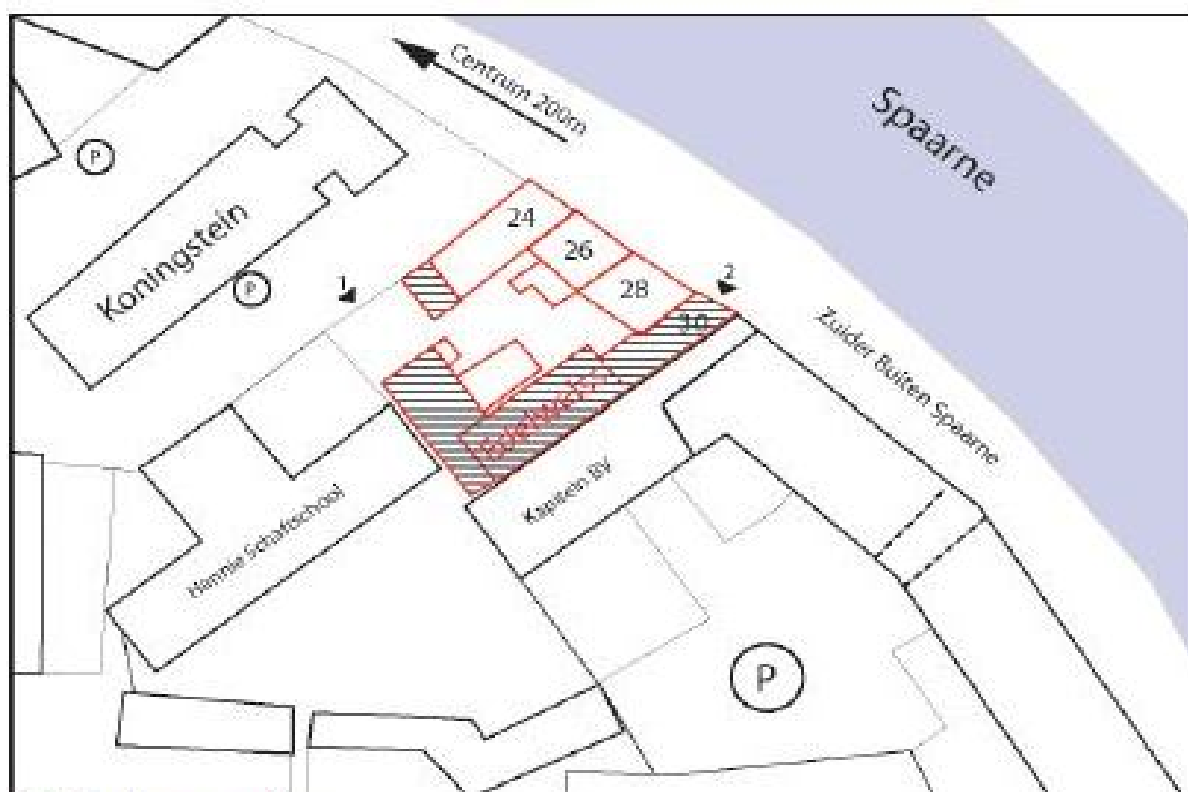
Rotterdam, 19 juni 2015

Koningstein ligt ten zuiden van het centrum van Haarlem aan het Zuider Buiten Spaane 22.

Ingezoomd op de locatie: linksboven het kantoorgebouw Koningstein, linksonder de Hannie Schaafschool, rechtsonder de panden van de voormalige stoomwasserij Edelweiss die bij de herontwikkeling horen. Foto google maps

Edelweiss complex

Situatietekening anno 2015: de gearceerde panden zijn eveneens van de gemeente Haarlem

Hoofdstuk 1 Achtergrond en omgeving

De Zuider Buiten Spaarne ligt aan de westoever van het Spaarne ter hoogte van de 19e eeuwse arbeiderswijk Rozenprieel. Het eerste gebruik van het gebied en de naam Rozenprieel gaat echter terug tot in de late middeleeuwen.

De plaats Haarlem wordt in het begin van de 10e eeuw voor het eerst genoemd in een goederenlijst van de Utrechtse Sint Maartenskerk. Door de gunstige ligging aan het Spaarne groeide Haarlem gedurende de 12e en 13e eeuw uit tot een welvarende nederzetting. In 1245 kreeg Haarlem stadsrechten van Willem II, graaf van Holland en Zeeland. Het Rozenprieel ligt ten zuiden van de binnenstad van Haarlem. Over de vroege geschiedenis ervan is niet veel bekend. Documenten uit de 14e eeuw en archeologisch onderzoek laten zien dat er in het gebied één of meerdere buitenhuizen hebben gestaan. Het gebied zou ook een overslag geweest kunnen zijn voor duinzand dat ter plaatse van het Rozenprieel overgeladen werd in schepen die het zand over het Spaarne verder landinwaarts transporteerden. Over de herkomst van de naam Rozenprieel wordt nog getwist; deze zou afgeleid kunnen zijn van de weelderige rozentuinen die zich op de buitenplaatsen bevonden of van het beladen van schepen met duinzand tot een bepaalde diepte, dat vroeger "rozen" werd genoemd. In 1426 kwam het Rozenprieel onder Haarlems bestuur te liggen door de vergroting van het rechtsgebied van de stad door Filips de Goede. Filips de Goede schonk deze machtsuitbreiding aan de stad als compensatie voor schade die het geleden had tijdens de belegering door Jacoba van Beieren eerder dat jaar. Tijdens de belegering van Haarlem door Spaanse troepen in 1572-1573 had het gebied zwaar te lijden van oorlogshandelingen omdat een groot deel van het gebied uit strategisch oogpunt werd vrijgemaakt van bebouwing. Na het vertrek van de Spanjaarden in 1577 brak een periode van economische groei aan die vooral te danken was aan de bloeiende textielnijverheid in de stad. Deze nijverheid kon tot bloei komen door de komst van duizenden Vlamingen die wegens economische en religieuze redenen hun land waren ontvlucht. Deze Vlamingen, waaronder veel textielondernemers en geschoolde arbeidskrachten, werden aangetrokken door de gunstige vestigingsvoorwaarden en de beloofde vrijheid van godsdienst. Binnen vijftig jaar steeg het inwoneraantal van de stad van 18.000 naar 40.000 waardoor Haarlem al snel een van de grootste steden van Holland werd. Het economisch belang van de stad steeg medio 17e eeuw nog verder door de aanleg van trekvaarten naar Amsterdam en Leiden waardoor het inwoneraantal eind 17e eeuw zelfs opliep tot 55.000.

Het Rozenprieel gezien vanaf het Spaarne omstreeks 1780, op de voorgrond staat een theehuis, daarachter de loodsen van de zoutkeet.

In deze periode van economische groei werd ook het Rozenprieel opnieuw bebouwd. Vanaf het begin van de 17e eeuw begonnen zich bedrijven op het Rozenprieel te vestigen. Aan het Spaarne vestigden zich onder andere een scheepstimmerwerf en een zoutkeet voor het winnen van zout uit zeewater. Verder van het Spaarne afgelegen waren er ook bleekvelden voor de textielnijverheid en één of meerdere molens.

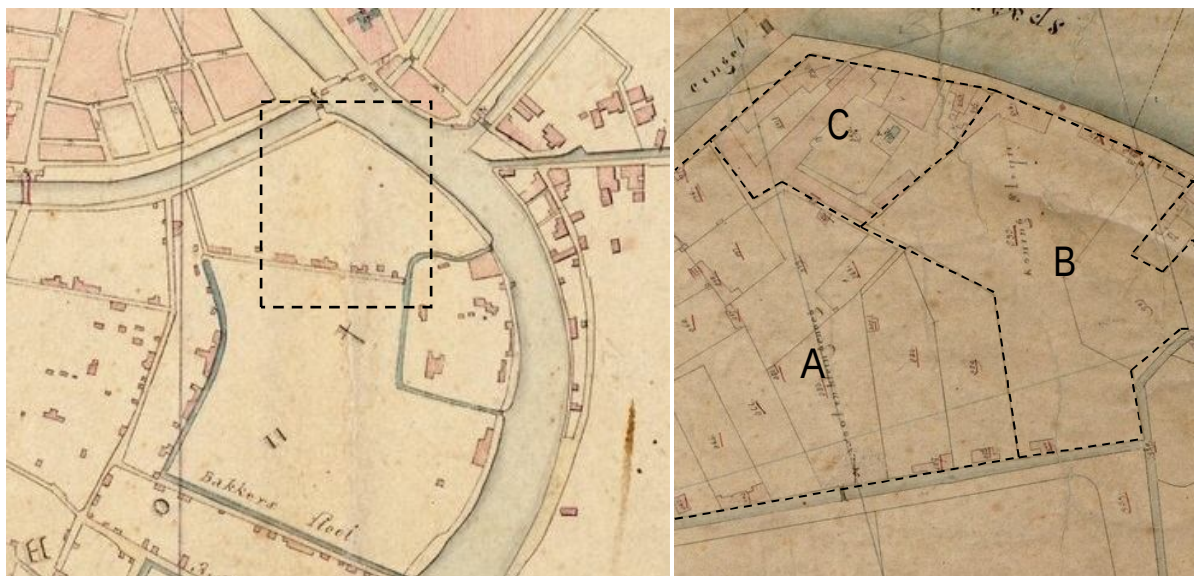
Het Rozenprieel trok echter niet alleen bedrijven. Ook de rijke bovenlaag van Haarlem en nabije steden als Amsterdam kwam er graag. Gedurende de 17e en 18e eeuw werd het gebied opgedeeld in kavels waar men fraaie buitenhuizen en tuinen aanlegden. De grootte en invulling van de kavels verschilden onderling; er waren kleine moes- of bloementuinen, iets grotere tuinen met kassen of een theekoepel maar er waren ook een aantal grote landgoederen bebouwd met luxe buitenverblijven.

Stadskaart van Haarlem uit het Stedenboek van de Nederlanden door Frederik de Wit uit het einde van de 17e eeuw. Op de linker afbeelding is de zuidzijde (kaart is op het oosten georiënteerd) van de binnenstad te zien tezamen met de vele buitenplaatsen en tuinen net buiten de stad. Op de rechter afbeelding een uitsnede van diezelfde kaart met de noordoostelijke hoek van het Rozenprieel waar zich thans de Zuider Buiten Spaarne bevindt.

Eind 17e eeuw stokte de economische groei van Haarlem toen het slechter ging met de textielnijverheid. Het inwoneraantal daalde daardoor in een eeuw tijd tot onder de 20.000 mensen. De slechter wordende economische omstandigheden hadden ook gevolgen voor de inwoners van het Rozenprieel. Na de Franse tijd (1795 tot 1813) werden veel landeigenaren door de economische malaise gedwongen hun landgoed te verkopen of hun kavels op te splitsen. Veel van de verkochte tuinen werden met de grond gelijk gemaakt en de buitenhuizen werden gesloopt of verbouwd. De vrijgekomen bouwgrond werd ingevuld met industrie en woningbouw.

Op de kadastrale kaarten van 1823 is de verandering in de verkaveling en het gebruik van het Rozenprieel goed te zien. In tegenstelling tot de grote landgoederen die nog in het circa 150 jaar oudere Stedenboek worden weergegeven, zijn vooral kleinere kavels te zien met een klein huis of theekoepel. Het landgoed Koningstein lijkt nog wel te herinneren aan de goede economische tijden van weleer. De kadastrale kaart laat ook zien dat het gebied industrialiseerde; naast de al reeds lang in het gebied aanwezige zoutkeet is er in de meest noordoostelijke hoek een kavel in bezit van een houtkoper gekomen die het kavel bebouwde met loodsen en een huis.

De kadastrale kaarten van 1823. Links het algemene verzamelplan waarop de straten en waterlopen goed zichtbaar zijn. Rechts is de gedetailleerde kadastrale kaart van het gebied te zien dat op de linker afbeelding is aangegeven met een stippellijn. Op de kaart is te zien dat in de noordoostelijke hoek van het Rozenprieel de landgoederen inmiddels zijn gesplitst in kleinere kavels (A) met uitzondering van het landgoed Koningstein (B). Het landgoed ten noordwesten van Koningstein is inmiddels in eigendom van een houtkoper en staat vol met loodsen (C).

In 1839 verbond de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij (HIJSM) Haarlem met Amsterdam middels de allereerste spoorlijn van Nederland. In 1842 werd de spoorlijn doorgetrokken naar Leiden en later nog naar Den Haag, Delft en Rotterdam. De aanleg van de spoorwegen werkte als aanjager voor de groei van de Haarlemse bedrijven doordat het mogelijk werd hun afzetgebied te vergroten. Mede door de spoorwegen en de industrialisatie kwam Haarlem in de tweede helft van de 19e eeuw in beter economisch vaarwater. Er ontstonden grote fabrieken zoals de Koninklijke Fabriek van Rijtuigen en Spoorwagens J.J. Beijnes, chocoladeproducent Droste, machinefabriek Figeé en drukkerij Koninklijke Joh. Enschedé. Inherent aan de economische groei steeg ook het inwoneraantal van de stad. Tussen 1850 en 1900 steeg dit van 26.000 naar 65.000 waardoor nieuwe woongebieden buiten de stadsomwalling benodigd werden. Door de Vestingwet van 1874 werd het mogelijk buiten de verdedigingswerken uit te breiden. Het Rozenprieel werd eind 19e en begin 20e eeuw omgevormd tot arbeiderswijk. Op de beschikbare kaarten uit de tweede helft van de 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw is de transformatie van het gebied goed te volgen. Op de kaart van 1857 is het gebied nog ingevuld met kleine landgoederen en wat dichtere bebouwing langs de singel en het Spaarne. Op de kaart van 1883 is te zien dat het Rozenprieel vanuit het zuiden werd omgevormd tot een arbeiderswijk met een gestructureerd stratenplan en rijtjeshuizen.

1857

1883

1900

1905

In de periode 1900 tot 1905 werd ook de noordoostelijke hoek van het Rozenprieel herkaveld waarbij de laatste directe verwijzingen naar oude verkavelingstructuur verdwenen.

Industrie en arbeidershuisjes maken plaats voor nieuwbouw. Aan het Spaarne is er nog een restant van de oude brouwerij en ijsfabriek 't Spaarne te zien..

In de eerste helft van de 20^e eeuw zijn er vrij weinig grote veranderingen maar in de jaren '60 veranderde Rozenprieel opnieuw. Om de leefomstandigheden en de toegankelijkheid voor verkeer te verbeteren besloot Haarlem delen van de binnenstad en de 19e eeuwse wijken te vernieuwen. In Rozenprieel zou veel van de bebouwing gesloopt en vervangen worden door nieuwbouw. In het kader van dit plan verrees in de meest noordoostelijke hoek van het Rozenprieel, aan de Zuider Buiten Spaarne het gemeentelijk kantoorgebouw Koningstein. Hiervoor moest de oude bebouwing wijken. Het herstructureringsplan is echter, mede door hevige protesten van bewoners en een veranderde visie op de oude bebouwing, maar ten delen uitgevoerd waardoor een deel van de bebouwing aan de slopershamer wist te ontsnappen. De laatste decennia heeft de buurt nog enige veranderingen op kavelniveau ondergaan. Een aantal bedrijven zijn inmiddels uit de wijk vertrokken en er zijn verschillende woningblokken gesloopt en vervangen door nieuwbouw.

Ondanks de vele vernieuwingen die het gebied heeft ondergaan zijn er heden ten dage nog enkele verwijzingen naar het verleden aanwezig. De oude gebiedsstructuur is voor een deel nog te herkennen doordat enkele straten, waaronder de Linschotenstraat, de Kamperstraat, de Rozenprieelstraat, een deel van de Van Marumstraat en de Bakkerstraat, op de oude waterlopen zijn aangelegd. Ook zijn er nog een aantal straatnamen die verwijzen naar de vroegere buitenplaatsen zoals de Koningsteinstraat, de Rustenburgerlaan en de Welgelegenstraat.

In het huidige stratenpatroon zijn nog verwijzingen naar de oude waterlopen waarneembaar. Links de overzichtskaart uit 1823, rechts een satellietfoto via Google Maps van de huidige situatie.

Hoofdstuk 2 De totstandkoming van gebouw Koningstein

Het voormalige kantoorgebouw van Openbare Werken draagt de naam "Koningstein", een naam die herinnert aan de rijke geschiedenis van de locatie waar dit kantoorgebouw is gesitueerd. De naam Koningstein verwijst naar een landgoed dat zich op deze plek bevond. Koningstein was één van de vele 17e en 18e eeuwse landgoederen die zich hier in het Rozenprieel bevonden maar onderscheidde zich door zijn grootte en het feit dat dit landgoed ondanks de eerder genoemde teloorgang van de landerijen en de toegenomen industrialisatie van Haarlem in de 19e eeuw nog relatief lang heeft bestaan.

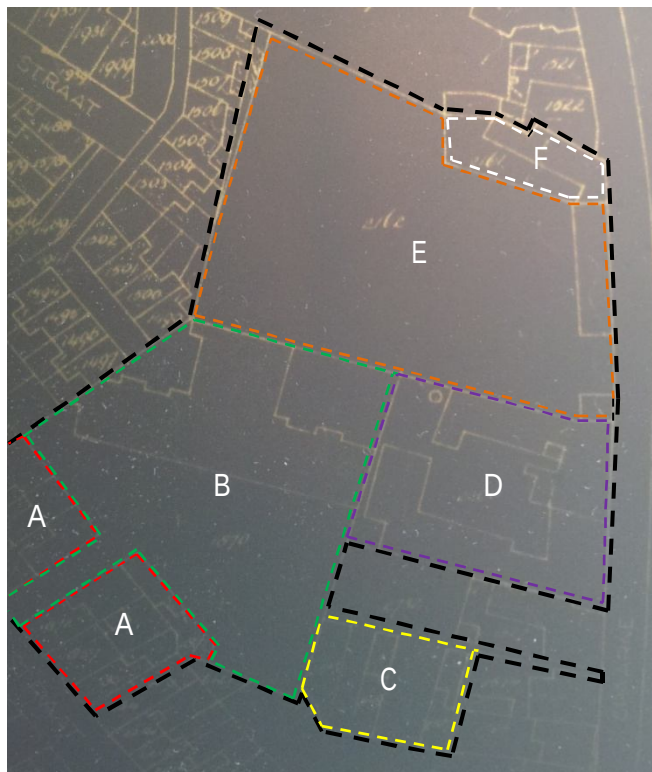
Aan de hand van de kadastrale gegevens van 1823 is te zien hoe het landgoed er op de vooravond van de industrialisatie van Haarlem uitzag. Het landgoed bestond op dat moment uit een veelhoekig grondstuk dat aan de noordzijde werd begrensd door het Spaarne en aan de zuidzijde door een watering. Op het uitgestrekte landgoed waren er naast een grote tuin ook twee huizen, een pakhuis, een schuur en een theehuis aanwezig. Het landgoed werd bewoond, op dat moment door de Engelse docent James Lockhart samen met zijn vrouw en negen kinderen. De vorm die het landgoed op de kadastrale gegevens heeft, suggereert dat de eigenaar van het landgoed al reeds een deel van het landgoed had verkocht.

Links; de kadastrale kaart van 1823 met in zwarte lijnen het landgoed Koningstein. Het bevatte op dat moment een theehuis (A), een huis (B), een pakhuis (C), een tweede huis (D) en een schuur (E). Rechts; de kadastrale kaart van 1903 met de contour van landgoed Koningstein in zwarte stippellijnen. De rode stippellijn geeft de perceelsgrenzen van het kavel aan waarop in 1964-1967 het kantoor van Openbare Werken is gebouwd.

Op de kadastrale kaart van 1903 is te zien dat het landgoed inmiddels verder is opgesplitst in kleinere kavels en dat ook de bebouwingsgraad van het gebied is gestegen. Logischerwijs werden de goed toegankelijke stukken grond aan de Zuider Buiten Spaarne en de nieuw aangelegde Linschotenstraat het eerst verkocht. Hierdoor kwam ook vrijwel alle bebouwing van het landgoed in andere handen. Aan de hand van verschillend archiefmateriaal is te zien dat de meeste bebouwing door de nieuwe eigenaren werd gesloopt en vervangen door nieuwbouw. De nieuwe eigenaren richtten de nieuwe kavels aan de Zuider Buiten Spaarne voornamelijk in met bedrijfsgebouwen waarbij vaak ook een deel als woonruimte werd gebruikt. De meeste bedrijven waren gerelateerd aan de textiel- en dienstensector waaronder een aantal blekerijen en (stoom)wasserijen.

Van sommige transitie's is gedetailleerdere informatie aanwezig, zo is van het deel waar de tweede woning (D) was gesitueerd bekend dat deze in 1847 werd verkocht aan Jan van Kimmenaede die de woning afbrak en er een nieuwe blekerij bouwde. Dit pand kreeg het adres Zuider Buiten Spaarne 16 en werd later omgenummerd in nummers 24 en 26. Aan de nieuw aangelegde Linschotenstraat is te zien dat ook hier de bebouwingsgraad is toegenomen, of het oude theehuis nog deel uitmaakt van de getoonde bebouwing of dat het is gesloopt is niet bekend. Op de kaart is tevens te zien dat ook de niet direct aan de straat grenzende stukken grond werden bebouwd. Zo is te zien dat het gebied bij de watering inmiddels is bebouwd met waarschijnlijk woningen die via een steeg vanaf de Zuider Buiten Spaarne toegankelijk waren. Kort na het maken van deze tekening zou er ook een groot deel van de tuin van het landgoed verkocht worden waarop er in 1905 een school werd geopend.

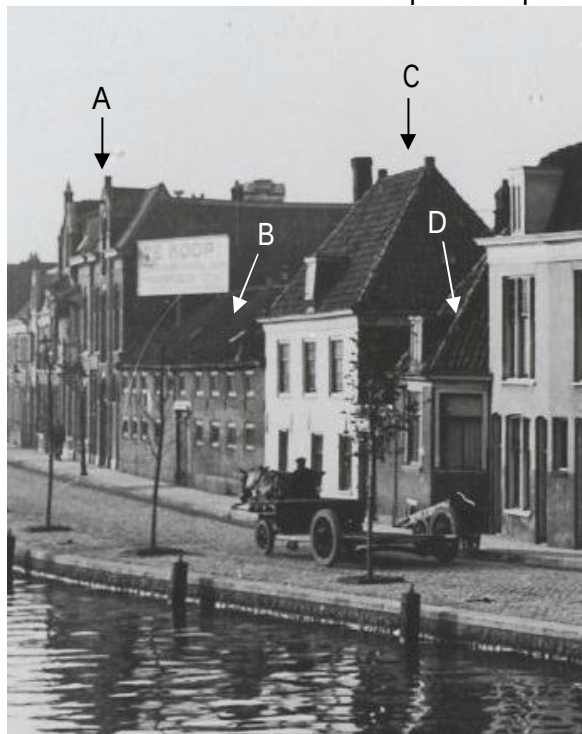

Kadastrale tekening uit 1949 met in stippellijn de omtrek van het inmiddels versnipperde landgoed Koningstein. Tot de bouw van het kantoorgebouw van Openbare Werken was het voormalige landgoed opgedeeld in:

- A: Woningen aan de Linschotenstraat
- B: Tweede Centrale School aan de Linschotenstaat 57A
- C: Bebouwing achter de Zuider Buiten Spaarne
- D: Zuider Buiten Spaarne 24,26,28 & 30
- E: Zuider Buiten Spaarne 20 & 22
- F: Zuider Buiten Spaarne 18

Aan de hand van foto's en tekeningen zijn de ontwikkelingen die op de grond van het voormalige landgoed Koningstein plaatvonden goed te volgen. De meeste veranderingen vonden plaats aan de Zuider Buiten Spaarne. De kleine kavels die zich hier gedurende de 19e eeuw zich stapsgewijs van het landgoed hadden afgescheiden werden gedurende de eerste helft van de 20e eeuw weer deels samengevoegd. De twee zuidelijkste kavels aan de straat met nummers 24 & 26 en 28 & 30 werden begin jaren '20 ten gevolge van een bedrijfsovername samengevoegd waaruit de bekende stoomwasserij "Edelweiss" ontstond. Daarnaast op het kavel van nummer 18 en op het kavel van nummer 20 en 22 was nog een andere wasserij met de naam "Koningstein" aanwezig, van alle kavels op het voormalige landgoed was het kavel met de nummers 20-22 het grootst. Oude foto's suggereren dat op het terrein van wasserij Koningstein nog tot in de jaren '60 gebouwen hebben gestaan die deel uitgemaakt hebben van het gelijknamige landgoed. Op de beschikbare foto's lijkt nummer 20 stijlelementen te vertonen die horen bij een pand dat ouder moet zijn dan het moment in de 19e eeuw waarbij het kavel van het landgoed werd gescheiden. Volgens de kadastrale tekening van 1823 zou dit pand wel eens één van de twee woonhuizen op het landgoed zijn. De steilheid van de kap van dit pand suggereert zelfs dat het pand een mogelijke 17e eeuwse kern had en daarom nog kon stammen uit de oorspronkelijke bouwperiode van de landgoederen op het Rozenprieel. Het naastgelegen pand op nummer 18 is ook hoogstwaarschijnlijk ouder dan de herverkaveling uit de 19e eeuw.

Wederom wijzen de gebruikte stijlelementen, en ook een fraai versierde poort met erboven de naam "KONINGSTEYN" erop dat dit pand onderdeel uitmaakte van het landgoed.

Links; de Zuider Buiten Spaarne ter plaatse van het voormalige landgoed Koningstein in de jaren '20 met nummers 24-26-28-30 (A), nummer 22 (B), nummer 20 (C) en nummer 18 (D).

Rechts; nummers 20 en 18 omstreeks 1930, boven de poort staat (slecht zichtbaar) "KONINGSTEYN".

Omstreeks 1919 ging wasserij Koningstein failliet waarna één of beide percelen nog voor een lange tijd te koop heeft of hebben gestaan. Op een later moment, maar zeker voor 1947, werd de zuidoostelijke helft van nummer 22 afgebroken om een soort poort naar het onbebouwde achterterrein te creëren. Hoe de panden op de adressen 18, 20 en 22 na het faillissement zijn gebruikt is niet bekend. In een adresboek van Haarlem uit 1960 is te lezen dat nummer 18 en 20 bewoond worden, 22 wordt niet genoemd en stond mogelijk leeg, was wellicht al gesloopt of bij nummer 20 getrokken.

Links; de stoomwasserij op Zuider Buiten Spaarne 18, 20 en 22 ging omstreeks 1919 failliet.

Begin jaren '60 werd besloten om het nieuw te bouwen kantoorgebouw van Openbare Werken aan het Zuider Buiten Spaarne te situeren.

Hiervoor werd het perceel van nummers 20 & 22 aangekocht en vrijgemaakt van bebouwing. Het pand aan de Zuider Buiten Spaarne 18 werd in eerste instantie niet aangekocht en bleef daardoor behouden.

Het nieuwe kantoorgebouw van Openbare Werken tussen de oudere bebouwing aan de Zuider Buiten Spaarne. Rechts is het gespaarde Koningstein-woonhuis Zuider Buiten Spaarne 18 nog te zien.

Links; de achterzijde van nummer 18 in 1969. Rechts; het Zuider Buiten Spaarne in 1987; nummer 18 is inmiddels uit het straatbeeld verdwenen.

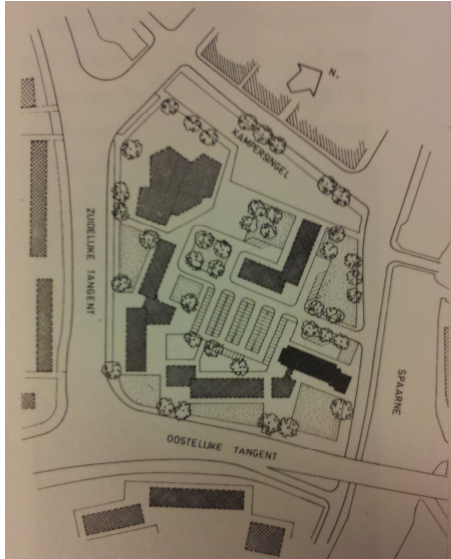
Op een onbekend moment maar voor 1972 werd ook het perceel met nummer 18 aangekocht waarna ook dit perceel werd vrijgemaakt van bebouwing waardoor het laatste restant van landgoed Koningstein verdween. Het grondoppervlakte dat hierdoor aan het perceel van het kantoorgebouw werd toegevoegd kwam in gebruik als parkeerplaats.

Kadastrale kaart uit 1974; de gesloopte gebouwen aan de Zuider Buiten Spaarne 20 & 22 zijn doorgekruist. Het bij het perceel van het kantoorgebouw getrokken grondstuk van nummer 18 is ontdaan van zijn perceelsgrenzen en perceelsnummer. Het pand nummer 18 is niet aangegeven maar was inmiddels ook al gesloopt.

Het gebouw Koningstein is gebouwd in opdracht van de gemeente Haarlem om haar dienst Openbare Werken te huisvesten. De geschiedenis van deze dienst gaat terug tot ca 1428 toen de eerste Stadsarchitect (Timmermeester) werd aangesteld. Deze Timmermeester gaf leiding aan een dienst die we nu Openbare werken noemen maar die vroeger “Stadsfabriek” heette. De titel “Stadstimmermeester” werd in 1570 veranderd in “Fabriek”, wij zouden nu zeggen “Directeur”. Sinds 1902 werd er gesproken over “Dienst van Openbare Werken”. In 1919 werd het grondbedrijf aan de dienst toegevoegd waarna ze samen vanaf 1929 verder gingen onder de naam “Bedrijf Openbare Werken/ Gemeentelijk grondbedrijf”. Hoewel de naam anders doet vermoeden, blijven beide diensten, met name op financieel gebied, strikt gescheiden. Bedrijf Openbare werken viel rechtstreeks onder het gemeentebestuur en had de volgende afdelingen: Directie, Staf, Personeelszaken, Interne Zaken, Financiële administratie Openbare Werken en administratie Grondbedrijf, Kredietbewaking, Centraal Bedrijfsbureau, Civiel, Verkeer, Stadsontwikkeling, Bouwkunde en Grondbedrijf. Vanaf 1956 is daar de afdeling Monumentenzorg aan toegevoegd. Vanaf 1922 tot 1967 was de dienst gevestigd in een pand aan de Jacobijnestraat 24. Door het groeien van het takenpakket groeide de organisatie eveneens. Deze groei kon niet opgevangen worden op de Jacobijnestraat waardoor de ambtenaren op verschillende plekken in de stad gehuisvest werden. Deze situatie werd als zeer onwenselijk ervaren. Ook waren de opvattingen over hoe een moderne organisatie zou moeten functioneren veranderd. Dit resulteerde in een grote reorganisatie in 1967. Deze reorganisatie ging gepaard met de verhuizing naar het gebouw Koningstein aan het Zuider Buiten Spaarne. De dienst zou hier tot het begin van de 21ste eeuw gehuisvest blijven waarna hij verhuisde naar het Stadskantoor in het centrum van de stad.

Koningstein kwam niet zonder slag of stoot tot stand. Het gebouw was onderdeel van een grootschalige herontwikkeling van de wijk Rozenprieel die op grote weerstand van de bevolking stuitte. Sinds de begin jaren '60 werkte de gemeente aan een saneringsplan voor de buurt. Daartoe werd door ir Haasnoot van Openbare Werken een structuurplan ontworpen dat voorzag in een complete sanering van de buurt om plaats te maken voor een moderne randweg en enkele grote kantoor gebouwen. De grootscheepse plannen zouden echter het einde van de buurt betekenen en veel bewoners voelden daar weinig voor. Bovendien kon men door de woningnood geen kant op. Na jaren van onrust is het structuurplan aan een stille dood gestorven. Gebouw Koningstein was het eerste en enige gebouw dat gerealiseerd werd.

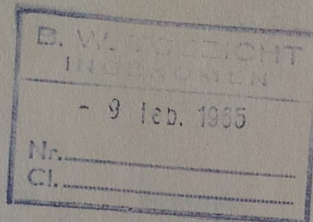
Geplande vernieuwing van Rozenprieel uit 1964 volgens het modernistische ideaal: Een ensemble van hoogbouw kantoren op een groen tapijt van grasvelden met bomen. Een nieuwe randweg moest dit deel van Haarlem ontsluiten voor de almaar groeiende stroom auto's.

Het waren niet alleen de plannen voor de herstructurering van Rozenprieel die op grote weerstand stuitten. Ook het ontwerp voor het kantoorgebouw zelf werd niet met gejuich ontvangen. Uit de verslagen van de vergaderingen van de Schoonheidscommissie, zoals welstand toen nog ze mooi heette, komt een beeld naar voren van een commissie die met veel overleg en aanpassing van het ontwerp van architect Bollebakker uiteindelijk onder grote druk instemt met het ontwerp. Het plan wordt voor het eerst op 3 december 1964 besproken in de Schoonheidscommissie. Er is geen verslag van dit overleg maar de behandeling van het ontwerp wordt aangehouden totdat de commissie de beschikking zou krijgen over de nodige gegevens om de invloed van het gebouw op de omgeving en het stadsbeeld te kunnen beoordelen. Op 17 december is er weer een overleg waarin uitvoerig gesproken wordt over het stedenbouwkundige plan van ir Haasnoot. Na enige discussie stemt de commissie in met de positie van het gebouw in het te realiseren ensemble. Op 21 december is er op speciaal verzoek van de wethouder weer een vergadering van de commissie. Hiervan is wel een verslag bewaard gebleven. Het is duidelijk dat men niet gecharmeerd is van het ontwerp van Bollebakker. Men vindt het gebouw te lang en te laag. Blijkbaar is er tijdens de vergadering druk mee ontworpen waarna men tot de conclusie komt dat het gebouw 1 verdieping hoger en 1 travee korter moet worden en dat een "knik op het eind van het gebouw beslist moet komen te vervallen". "Verder adviseerde de commissie de ontwerper om het silhouet en de architectuur van het gebouw beslist rustig en eenvoudig te houden." Uit deze gang van zaken mogen we opmaken dat de schoonheidscommissie allerm minst blij was met het ontwerp of met de ontwerper. Men tracht nog onder een positief oordeel uit te komen door te stellen dat een belangrijk lid, de bekende architect en hoogleraar prof. Ir. H.T. Zwiers, afwezig was.

SCHOONHEIDSCOMMISSIE GEMEENTE HAARLEM

secretariaat Kruisstraat 45

telefoon 17504
17332

Aan Burgemeester en Wethouders
van Haarlem.

volgnummer: dagtekening: ons kenmerk: *
110 VB '64 3-12-'64 SC 326-2-'64

HAARLEM, 28 dec. 1964

Onderwerp:
Behandeling van het ontwerp
voor het gebouw Openbare Werken
aan het Zuider Buiten Spaarne
in de vergaderingen der Schoon-
heidscommissie op 21 en 24 dec. 1964.

Uitsneden uit het verslag van één van de vele vergaderingen van de Schoonheidscommissie

In deze vergadering is het de ontwerper niet gelukt de commissie te overtuigen van zijn visie inzake dit ontwerp, dat duidelijk de sporen droeg van een overhaaste voorbereiding. De kwestie van de architectuur bleef in feite buiten beschouwing, omdat de commissie het met de grondvorm, met name de geknikte voorbouw aan de oostzijde van het kantoorgebouw, niet eens was.

De commissie ging uiteen met het voornemen het plan nogmaals in behandeling te nemen, maar dan in aanwezigheid van het lid prof. ir. H.T. Zwiers, die in bovengenoemde vergadering verstek moest laten gaan.

Na deze vergadering volgt nog een overleg op 24 december en één op 28 december. Ook dan komt er geen positief advies. De architect had het ontwerp weliswaar aangepast maar nog niet genoeg naar oordeel van de commissie. Uit de snelle opeenvolging van vergaderingen spreekt een grote haast met de goedkeuring van het ontwerp. Uiteindelijk geeft de commissie enkele aanbevelingen aan de architect om het ontwerp aan te passen. Op 9 februari gaat de commissie akkoord met de opzet van het ontwerp maar ook deze keer niet zonder aanbevelingen voor de verdere uitwerking van het plan. Als laatste is er in het archief nog een korte notitie gevonden waarin de commissie instemt met het ontwerp en de gewaarmerkte tekeningen. Deze notitie is van 25 oktober 1965, een goed $\frac{3}{4}$ jaar nadat de eerste opzet van het ontwerp onder grote druk tot stand kwam. Uiteindelijk wordt de bouwvergunning op 20 december 1965 afgegeven. Bijna een jaar na de eerste behandeling van het ontwerp.

GEMEENTE HAARLEM

AFSCHRIFT
AFDELING 7
Nr 62627.

HAARLEM, 20 december

1965.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van HAARLEM.

Gelezen een verzoekschrift van **de Technisch Directeur van Openbare Werken**
om vergunning tot het **bouwen van een kantoorgebouw aan het**

Zuider Buiten Spaarne, op het terrein

nr , kad. bekend gemeente **Haarlem** sectie **K** nr **2162;**

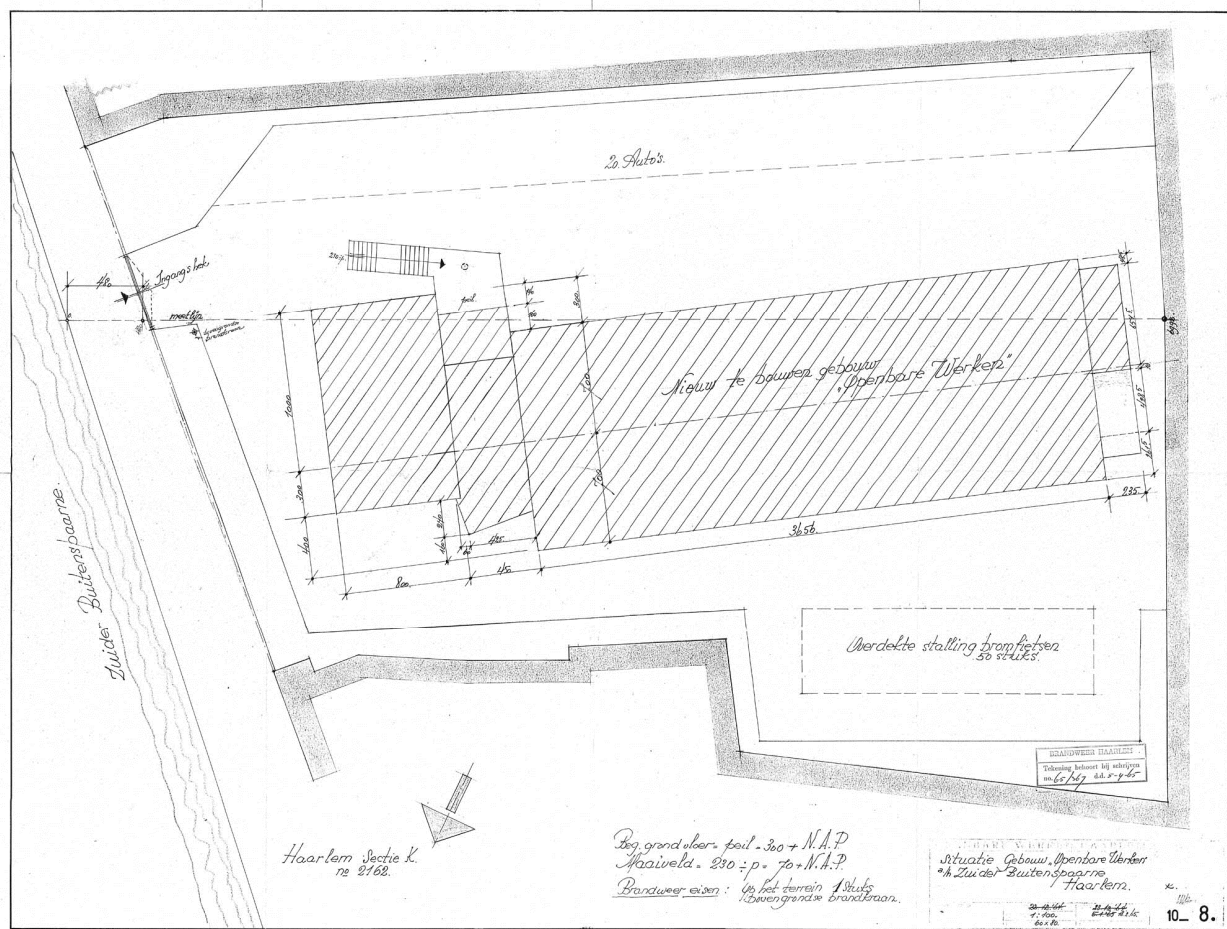
Gezien de berichten van de directeur van openbare werken en van de directeur van het
bouw- en woningtoezicht; **1901**

Gelet op art. 6 der Woningwet en op de desbetreffende artikelen van de Bouwverordening
dezer gemeente;

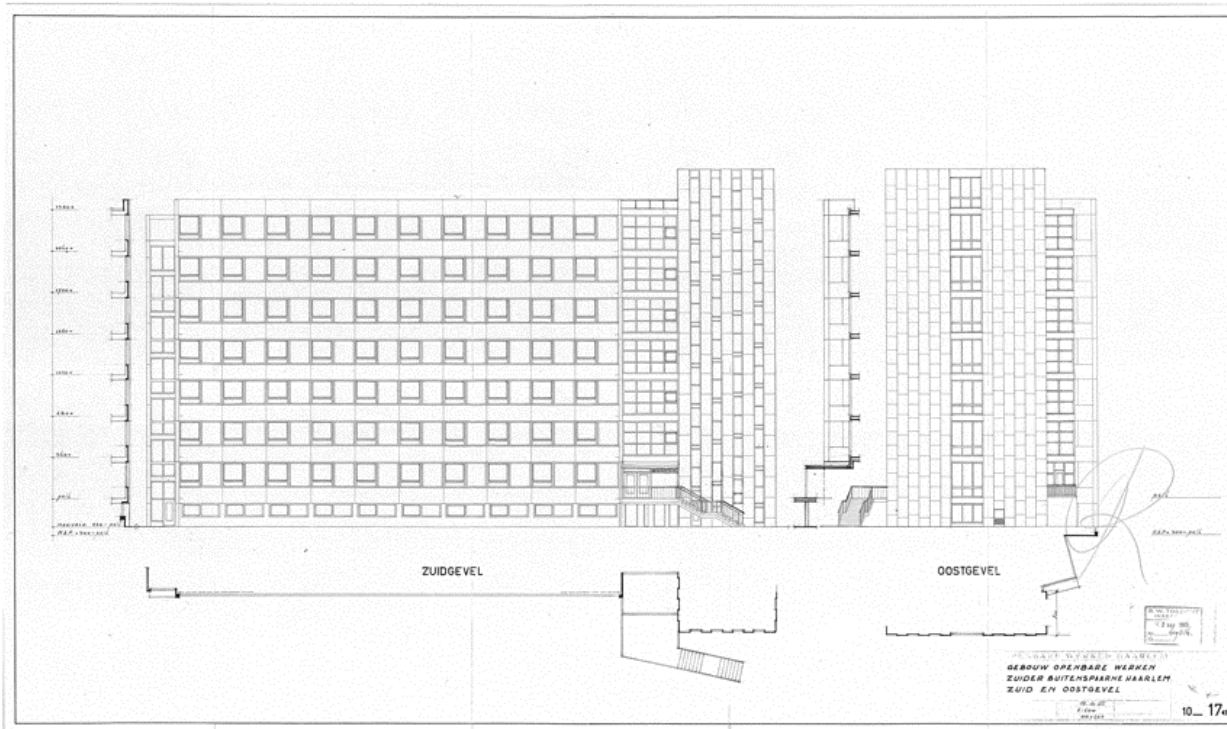
BESLUITEN:

De gevraagde vergunning **tot de bouw volgens de bij dit besluit behorende 6 te-
keningen te verlenen, onder vrijstelling van het bepaalde bij de artikelen
46.8; 67.1 en 75.1 der bouwverordening en met de toestemming bedoeld bij de
artikelen 69.3, laatste lid en 72.6a dier verordening.**

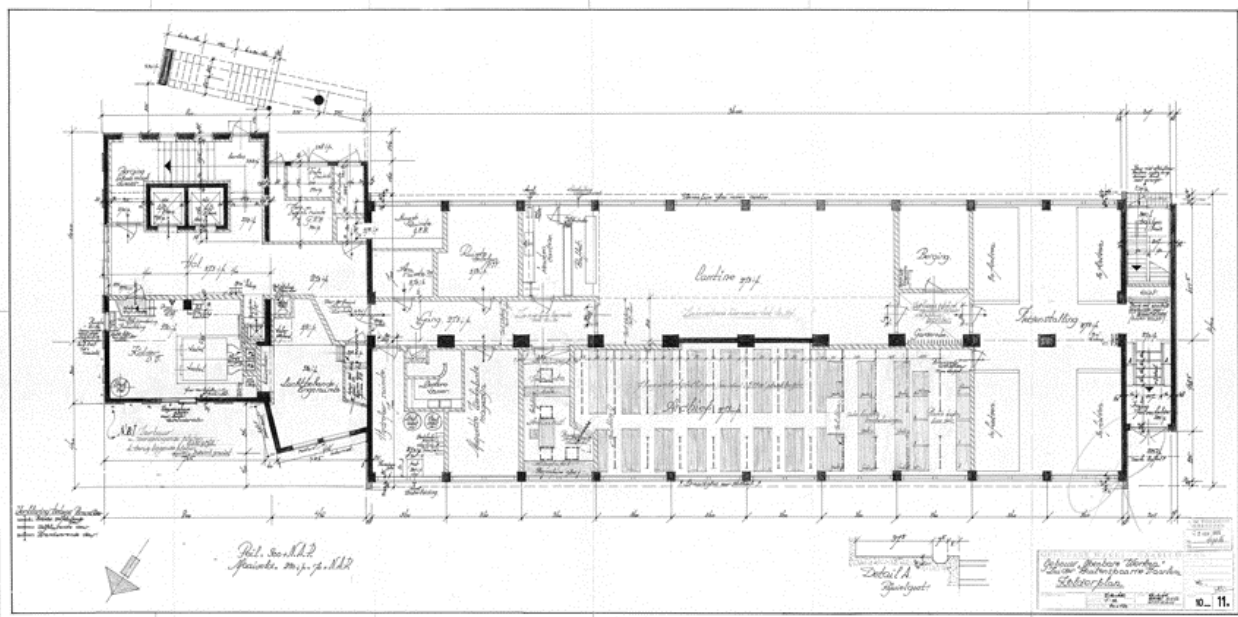
Voorblad van de bouwvergunning uit december 1965

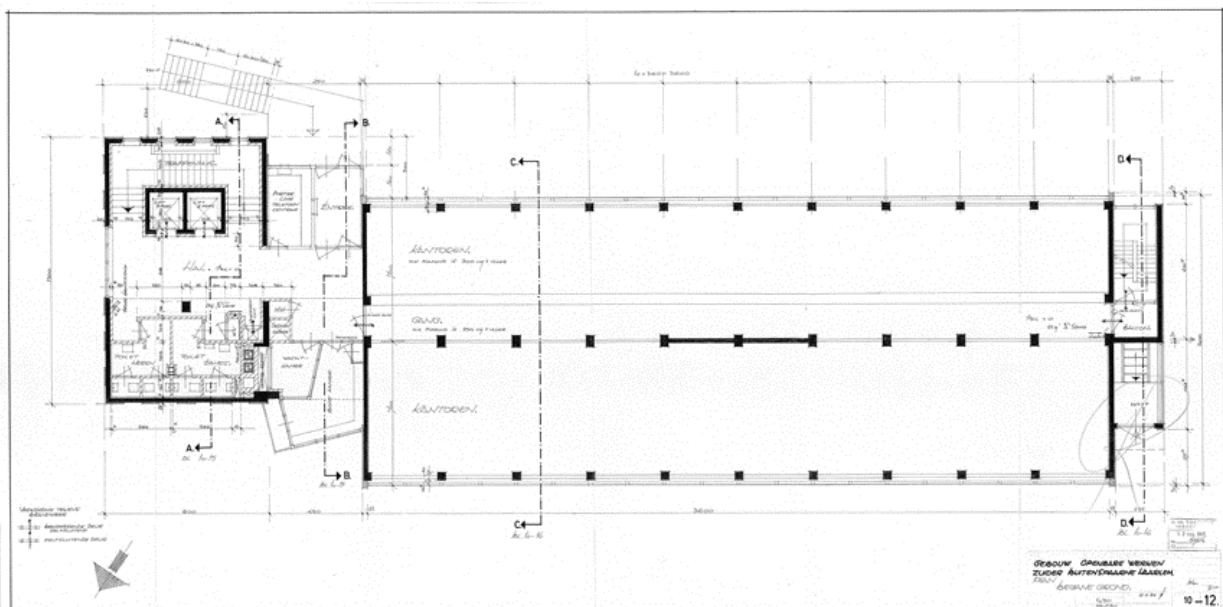
Situatietekening behorende bij de bouwvergunning 1965

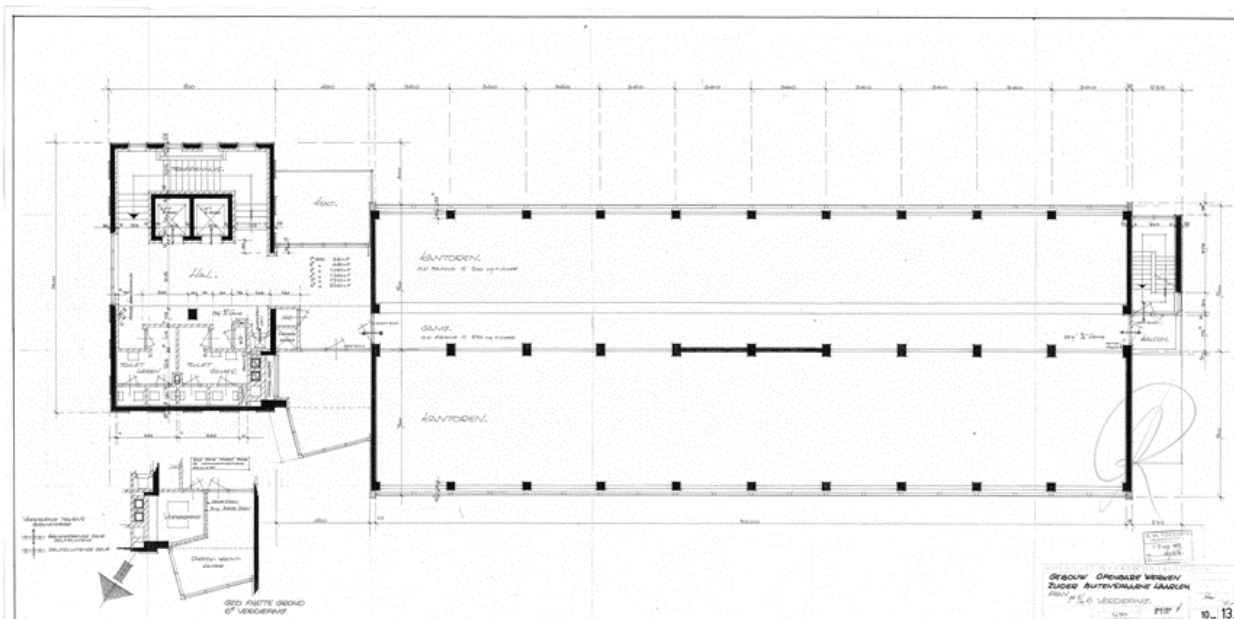
Ontwerptekening van de voor- en zijgevel 1965

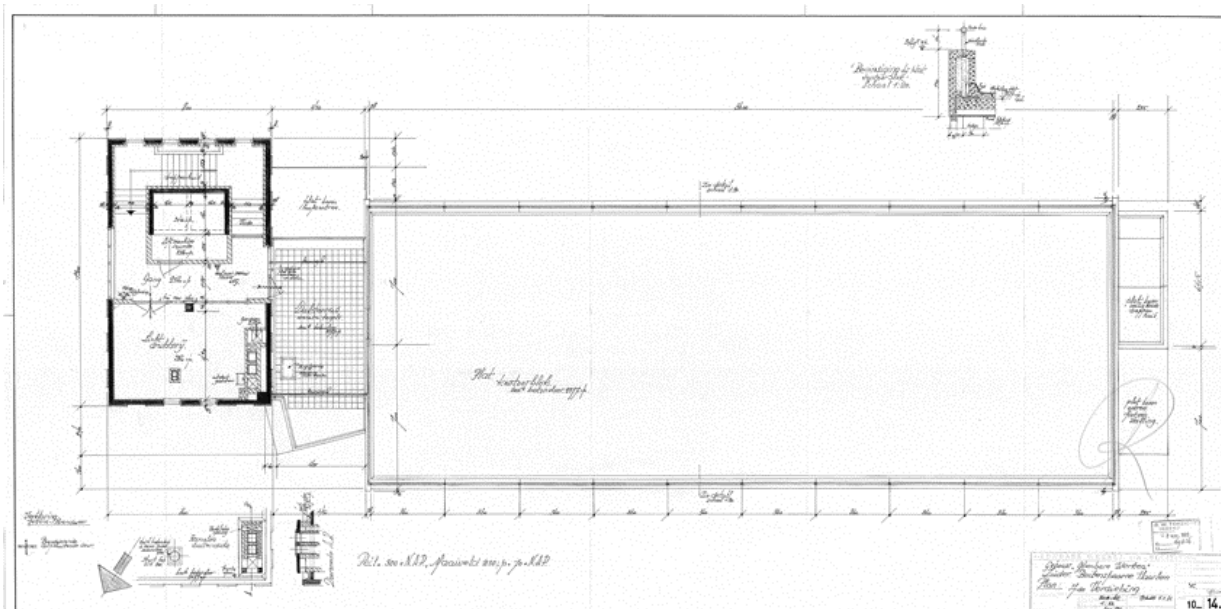
Plattegrond souterrain 1965

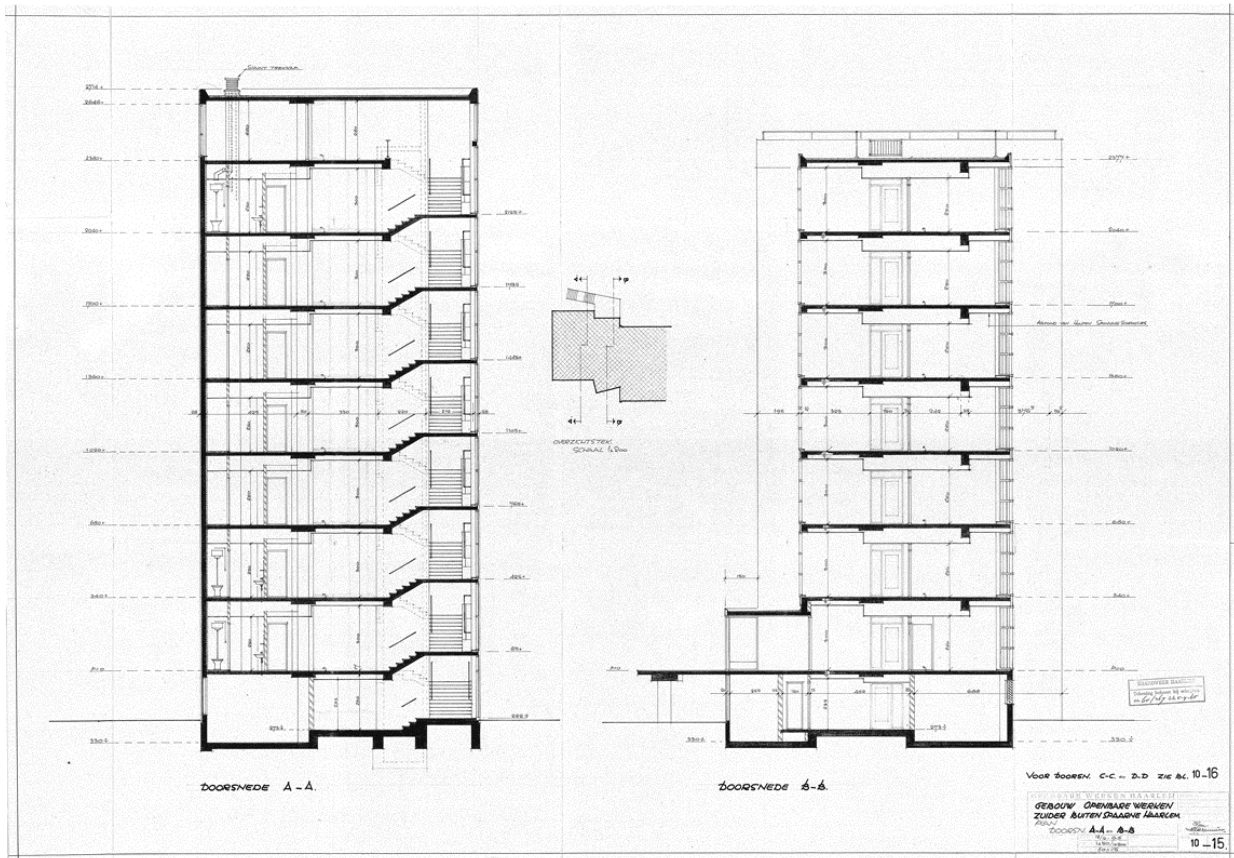
Plattegrond begane grond 1965

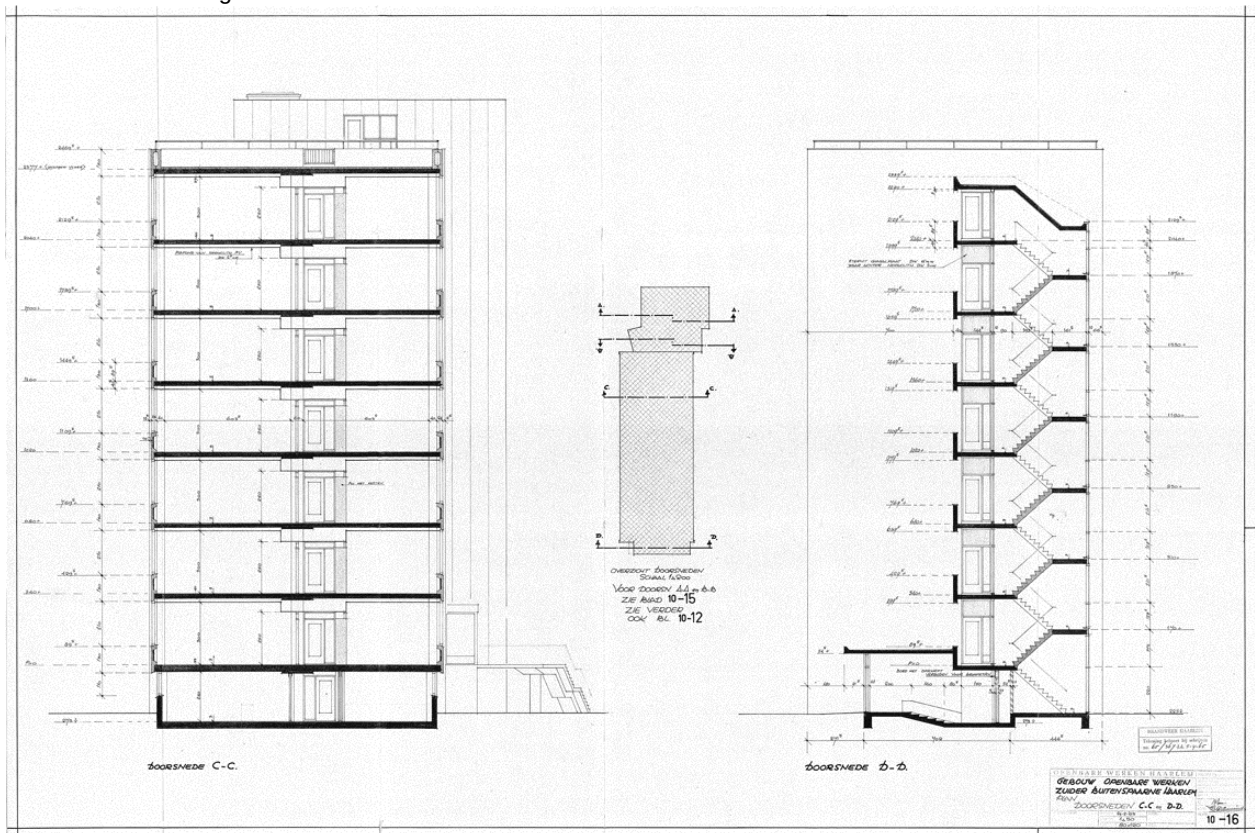
Plattegrond kantoorverdiepingen -1965

Plattegrond dakverdieping met installatieruimten -1965

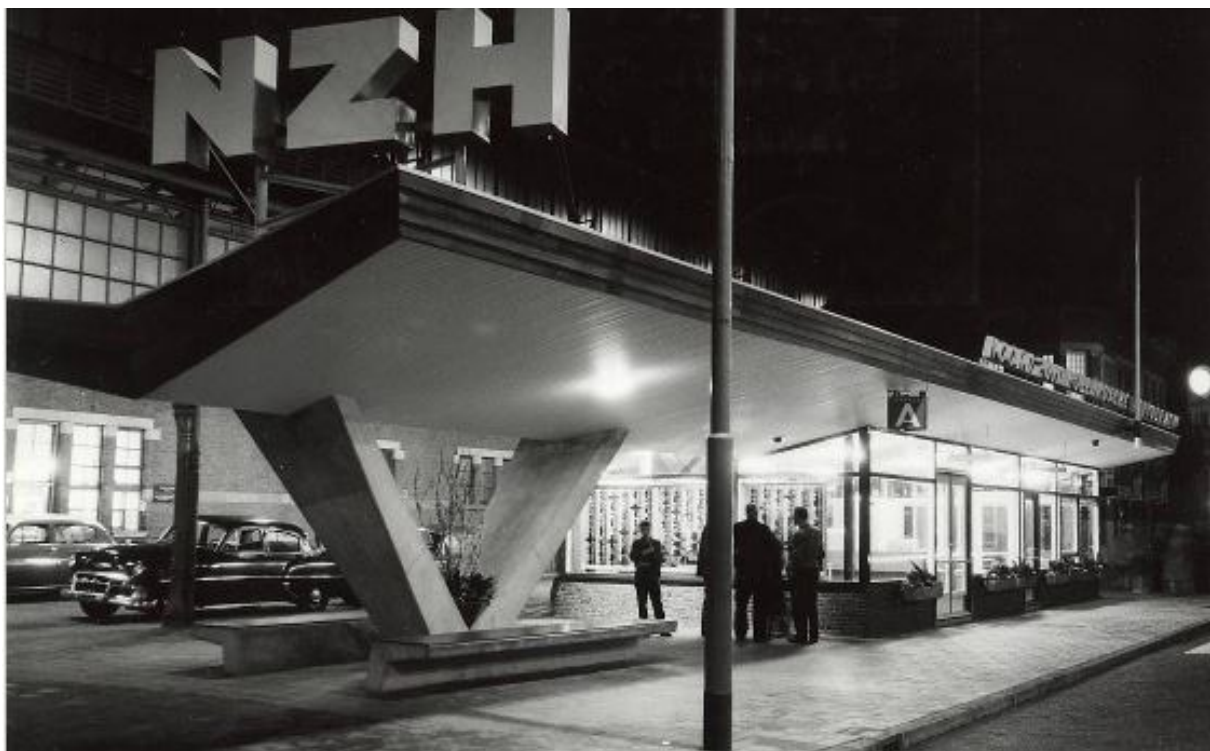
Doorsnede tekening 1965

Doorsnede tekening 1965

Over de architect W. Bollebakker is niet zoveel bekend. In het archief van de Bond van Nederlandse Architecten (BNA) is het volgende over hem te vinden:

“Wim Bollebakker (Amsterdam, 1918) volgde onderwijs aan de afdeling binnenhuisarchitectuur van het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs in Amsterdam (1936-1940). Zoals veel bouwkundigen, die in verband met de bouwstop tijdens de Tweede Wereldoorlog zonder opdrachten zaten, gebruikte hij de bezettingsjaren voor vervolgopleidingen. Bollebakker schreef zich in aan de Academie voor Bouwkunst in 1943 en voltooide zijn opleiding in 1950. Vanaf 1941 werkte hij als tekenaar bij verschillende bureaus. Aanvankelijk bij G.H. Holt en later bij J.J. van der Linden. In 1954 vestigde hij zich als zelfstandig architect in Haarlem. Hij associeerde zich met J.A. Riesener. Naast woningen, fabrieken, een busstation in Haarlem en een school in Amsterdam-Noord ontwierpen de beide architecten onder meer een kantoorpand voor de firma Honeywell aan de Wibautstraat in Amsterdam. Bollebakker was één van inzenders voor de Stadhuis-prijsvraag in Amsterdam in 1967-1968. “(red.: Waar hij niet verder kwam dan de eerste ronde).

Afbeeldingen uit de beeldenbank van het N-H archief

Via bijschriften in de beeldenbank van het Noord-Hollands archief komen we te weten dat Bollebakker de architect is van het in 1960 gebouwde plaatkaartenkantoor van de NZHVM voor het station van Haarlem. De vorm van de betonnen kolom die het dakje draagt vertoont grote overeenkomsten met de betonnen kolom onder bordestrap naar de hoofdentree van Koningstein. Verder lezen we daar dat Bollebakker in de loop van 1961 in dienst trad bij de gemeente Haarlem maar dat hij lopende projecten, zoals het NZH gebouwtje in de Tempelierstraat, onder eigen naam mocht afmaken.

In de inventaris van de bibliotheek van NAI, het huidige Nieuwe Instituut in Rotterdam zijn ook nog enkele verwijzingen naar W. Bollebakker te vinden. Zo wordt zijn naam genoemd bij een meervoudige opdracht voor het ontwerpen van de 2^e openluchtschool voor het gezonde kind (de eerste was van de hand van de bekende architect J. Duiker). Aan deze opdracht deden ook mee: A.E. van Eyck, J.P. Kloos en A. Kompter, allen architecten van naam.

De opdracht ging uiteindelijk naar Komter maar het is wel bijzonder dat Bollebakker zich in dit rijtje mag voegen. Verder zijn er nog enkele meldingen van prijsvragen waar Bollebakker aan deelgenomen heeft maar die zonder resultaat bleven. Tot slot is er nog een melding van een Kistenfabriek aan de Nijverheidsweg in Haarlem. Dit ontwerp stamt uit 1959 en wordt in het bouwkundig weekblad vermeld. Verder zijn er geen gegevens over deze architect bekend. Mogelijk kan het archief van gemeentewerken nog enkele gebouwen van zijn hand gedocumenteerd zijn maar dat archief, wat nu ondergebracht is bij het Noord-Hollands archief, is nog niet vrij gegeven voor bezoekers.

Het lijkt erop dat Bollebakker in zijn beginjaren als een veelbelovende jonge architect werd gezien maar dat die belofte niet uitgekomen is. Hij werkte bij vooraanstaande architecten en mocht meedingen naar prestigieuze opdrachten maar uiteindelijk eindigt hij als architect in loondienst bij de gemeente Haarlem. Het is hem klaarblijkelijk niet gelukt om een eigen praktijk op te bouwen. Naar de oorzaken daarvan kunnen we alleen maar gissen.

Vast staat inmiddels wel dat W. Bollebakker geen landelijke bekendheid genoot. Hij heeft, voor zover dat tijdens dit onderzoek te achterhalen was ook geen werken gerealiseerd die landelijk of regionaal van belang geacht worden.

Hoofdstuk 3 Beschrijving van de bestaande situatie

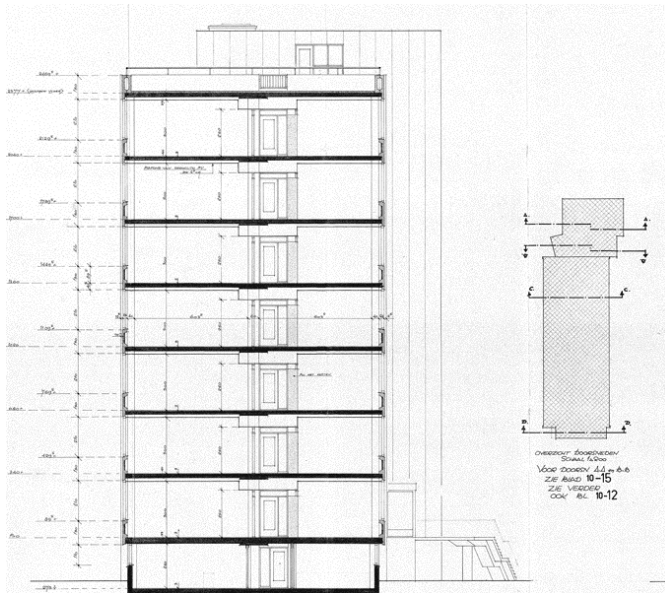
Gebouw Koningstein is geheel volgens de idealen van het moderne functionalisme uit de jaren '60 ontworpen en bestaat uit vier duidelijk herkenbare bouwdelen: een sterk verticaal geled trappenhuis met liften en toiletten aan de zijde van de Zuider Buiten Spaarne, een transparant tussenlid met een lijnenschuin geplaatste erker waarin de entree en vergaderruimten ondergebracht waren, een sober en functioneel horizontaal geled hoofdvolume waarin de kantoren gesitueerd waren en een smal trappenhuis aan het einde als vierde bouwdeel dat weer iets sculpturaler is.

Het gebouw had een souterrain en zeven bouwlagen. De entree op de verhoogd gelegen begane grond verdieping was bereikbaar via een sculpturaal vormgegeven betonnen buitentrap. Deze locatie lijkt vreemd maar is een overblijfsel van het niet gerealiseerde masterplan voor Rozenprieel: de hoofdweg zou aan de linkerzijde langs het gebouw Koningstein lopen. De hoofdverdieping was bewust iets verhoogd aangelegd om het belang van de hoofdverdieping te benadrukken en om het gebouw echt los te maken van het groene tapijt waarin het zou komen te liggen. In 1981 is er een tweede entree voor mindervaliden in de kopgevel van het voorste bouwdeel gemaakt. Omdat het souterrain oorspronkelijk ongeveer 70cm verdiept lag ten opzichte van het maaiveld is het voorterrein iets afgegraven en voorzien van bestrating op afschot.

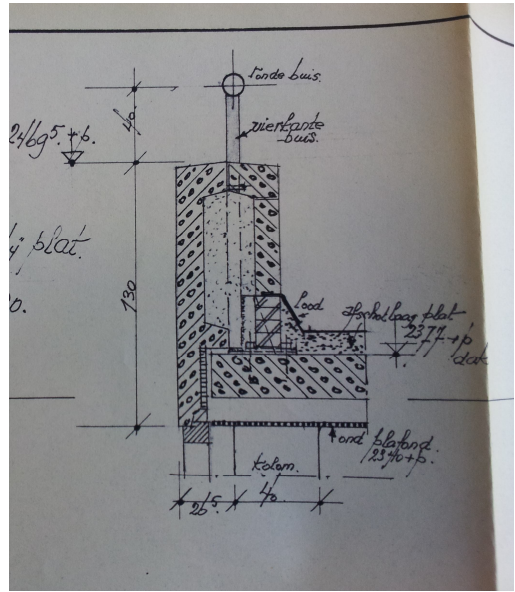

Foto van de bouw 1966

De hoofddraagconstructie bestaat voornamelijk uit beton wat een vrije indeelbaarheid van de kantoorverdiepingen mogelijk maakte. In het verticale trappenhuis aan de voorzijde is een kern gemetseld voor de liften. Deze kern draagt ook een deel van de betonnen trappen en bordessen. De constructie van het kantoren deel bestaat geheel uit beton: betonnen kolommen dragen een dunne betonnen vloer, die in het midden verdikt is uitgevoerd.

Doorsnede en detail over de betonnen gevelelementen

De gevel was oorspronkelijk geheel uitgevoerd in schoon beton met blank houten kozijnen, die geheel volgens de mode van die tijd voorzien waren van blank geanodiseerd aluminium ramen voor de te openen delen. Het beton van het voorste bouwdeel had van oorsprong twee verschillende bewerkingen: één vlak en één ruw zodat een beeld van verticale lijnen ontstond. In de linker zijgevel van dit bouwdeel worden die verticale lijnen boven de entree gevormd door de verticale kozijnen. Aan de rechterzijde zijn weer twee soorten beton toegepast. Met de grote schilderbeurt in de jaren '80 is die verticale belijning verloren gegaan.

Foto van Koningstein vlak na oplevering.

Vermoedelijk is dat schilderwerk uitgevoerd toen de gekleurde horizontale stroken in het trappenhuis en de verlopende bruingrijze stroken in de zijgevel in 1984 aangebracht werden naar ontwerp van J.W. de Kanter (architect van gemeentewerken Haarlem).

De kozijnen waren oorspronkelijk uitgevoerd in hardhout (soort onbekend) met blank geanodiseerd aluminium ramen voor de te openen delen. In de kantoorvertrekken zijn deze

ramen vervangen door zwart gepoedercoate aluminium ramen met een vergelijkbare indeling.

De oorspronkelijke kozijnen met blanke aluminium ramen zijn nu alleen nog aanwezig in de trappenhuisen. Daar zijn ze aan de buitenzijde zwart geschilderd om een eenheid te krijgen met de nieuwe ramen.

Foto exterieur anno 2015 met in kleur verlopende bruingrijze banden en zwarte aluminium kozijnen in het kantoordeel. In het tussenlid zijn de gekleurde banden en de zwart geschilderde houten kozijnen zichtbaar.

Het dak is voorzien van een bitumineuze afwerking met grind als balastlaag en grijze betontegels op de paden. Rondom is een rails van de glazenwasinstallatie aanwezig. Ook zijn er restanten van oude zendmasten zichtbaar. Volgens de vergunningstekeningen in het N-H archief zijn dit telefoniemasten geweest die in 2001 in opdracht van Telfort op het dak gemonteerd zijn. Wanneer de masten verwijderd zijn is niet bekend.

Een in het oog springend onderdeel van het exterieur is de sculpturaal vormgegeven betonnen trap naar de hoofdentree. Deze trap is voorzien van dichte, iets naar buiten hangende betonnen balustrades met een moderne rvs leuning. De treden en het beton zijn ingepakt met een dikke verflaag die vocht in het beton opsluit. Deze verflaag was oorspronkelijk niet aanwezig.

Van het interieur hebben we tijdens onze studie geen foto's of beschrijvingen gevonden. Onze bevindingen zijn daarom puur gebaseerd op een opname ter plaatse. Over het algemeen kan gesteld worden dat het trappenhuis met de liften en de toiletgroepen de tand des tijds redelijk goed doorstaan hebben. Het schoonmetselwerk van de wanden is weliswaar wit gekalkt maar verder zijn alle originele materialen en afwerkingen nog aanwezig. De vloeren zijn voorzien van marmoleum, een veel toegepaste vorm van vloerbedekking in de jaren '60. De trappen en bordessen zijn voorzien van tegels van zwarte kwartsiet met zwarte keramische tegels op de stootborden. Ook deze materialen passen goed bij de architectuur.

Tegels van zwart kwartsiet, keramische tegels op de stootborden en wit en blauw gesaust schoonmetselwerk op de wanden.

De plafonds zijn uitgevoerd als systeemplafond met houtwolcementplaten. Dit eenvoudige systeemplafond is zeer sober en heeft een ruwe naturel uitstraling die goed past bij de overige materialen uit de bouwtijd. In het souterrain en in de bedrijfskantine op de bovenste verdieping zijn sommige delen van het plafond voorzien van een modern systeemplafond met 60x60 tegels. Deze zijn van recente datum en zeer waarschijnlijk uit de tijd van de renovatie van het interieur begin jaren '90.

Al het houtwerk is vermoedelijk in de jaren '80 witgeschilderd. Op verschillende plaatsen in het gebouw is er donker gelakt hout zichtbaar onder het schilderwerk. Het is aannemelijk dat die laklaag uit de bouwtijd stamt.

In de toiletten is het tegelwerk ooit eens vervangen. Het sanitair is daarbij ook vernieuwd. De liftdeuren lijken nog origineel maar het is zeer de vraag of de lift zelf dat ook nog is. De techniek en veiligheidseisen aan liften hebben in de afgelopen 50 jaar een dermate grote ontwikkeling doorgemaakt dat het zeer onwaarschijnlijk is dat de liften al die tijd ongewijzigd in gebruik gebleven zijn. De knoppen aan de buitenzijde lijken echter wel origineel.

Originele liftdeuren met knoppen uit de jaren '60.

De originele aluminium tourniquet en de gelakt houten entreedeur.

Op de originele plattegrondtekeningen die bij de bouwaanvraag zijn ingediend is nog geen indeling van de kantoren aangegeven. Dat is niet ongebruikelijk. Een gebouw wordt vaak casco opgeleverd waarna een systeembouwer het inbouwpakket verzorgt. Dat lijkt ook hier het geval te zijn geweest. Het inbouwpakket van houten gangkasten met glazen bovenlichten en panelen met deuren is samengesteld uit aluminium profielen met houten en aluminium deklatten en glaslatten. Het geheel heeft een modulaire opbouw en is een duidelijk voorbeeld van een systeemwand uit het begin van de ontwikkelingsfase. De wijze van bevestigen zit heel slim en mooi in elkaar maar is erg arbeidsintensief en door alle losse onderdelen zeer gevoelig voor schade en verval. Het geheel heeft daardoor haast iets ambachtelijks wat zeer kenmerkend is voor de vroege ontwikkelingen in de systematische kantoorbouw. Doordat het geheel wit geschilderd is heeft het wel iets van zijn oorspronkelijke uitstraling verloren. Het geheel is goed doordracht maar niet bijzonder uniek voor dit gebouw.

Detailfoto van het plafond en een bovenlicht in de systeemwand. Het plafond is nog ingeschilderd , de systeemwand is vermoedelijk in een later stadium witgeschilderd.

Alle verdiepingen hebben kantoor kamers van afwisselende grootte aan weerszijden van een middengang. Deze gang ligt vanaf het trappenhuis gezien links van het midden waardoor de kamers aan de rechterzijde van de gang dieper zijn dan die aan de linkerzijde. In de gangwand zijn op verschillende plaatsen kasten opgenomen die soms aan de gangzijde openen en soms aan de zijde van de kamers. Door deze kasten ontstaan een gevarieerd beeld in de gang.

In het kantoordeel zijn de vloeren , net als in het trappenhuis voorzien van marmoleum. Soms is een bruinrijze kleur met marmerstructuur toegepast, die origineel lijkt, soms is een hard blauwe marmoleum toegepast die uit de jaren '80 lijkt te stammen.

De plafonds hebben hetzelfde systeem met houtwolcementplaten als in het trappenhuis.

Overzichtsfoto van een typische gang op de verdiepingen.

Op de bovenste verdieping is een bedrijfskantine met keuken aanwezig. Uit de tekeningen in het archief blijkt dat deze uit 1992 stamt.

In het gebouw is op twee plaatsen toegepaste kunst aanwezig. Op de 2^e verdieping is een abstract kunstwerk van blauw en bruin kurk op de wand van het tussenlid aangebracht. Omdat het met een dikke laag lijm is aangebracht twijfelen we of dit een echt kunstwerk of een stukje huisvlijt is. Het patroon lijkt namelijk zeer overwogen voor deze plek te zijn ontworpen en het is niet ondenkbaar dat de panelen bij een schilderbeurt tijdelijk verwijderd zijn om vervolgens met bizonkit herplaatst te worden. Tijdens dit onderzoek is het niet gelukt om meer informatie over dit mogelijke kunstwerk te achterhalen.

Tijdens het onderzoek is ook een kunstwerk in het souterrain aangetroffen. Dit betreft een zogenaamde Kunststeenintarsia en is zeer waarschijnlijk van de hand van Bouke Ylstra. (bron Ms. drs. S.Th. (Simone) Vermaat collectieadviseur/conservator bij de RCE). Deze kunstenaar was zeer actief als monumentaal kunstenaar tijdens de wederopbouwperiode en daarna. Hij heeft meerdere intarsia's gemaakt, onder andere voor de Rotterdamse metro en voor de Doelen in Rotterdam. Dit laatste kunstwerk is gepubliceerd in het boek "Kunst van de Wederopbouw" (2013). Zie <http://www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/kunst-van-de-wederopbouw-nederland-1940-1965-experiment-in-opdracht>

Het kunstwerk bestaat uit 5 betonnen panelen van ca. 210cm hoog en gemiddeld 83cm breed waarin figuren van kunstzandsteen zijn ingelegd. Ze zijn later toegevoegd aan het gebouw en zijn demontabel.

Foto's van het kunstwerk op de 2^e verdieping met links goed zichtbaar de lijmsporen.

Foto van de kunststeenintarzia van Bouke Ylstra. Het kunstwerk is demontabel en nog vrijwel onbeschadigd.

Overzichtsfoto en detailfoto met het enige ontbrekende stukje kunststeen.

De aanwezige gebouwinstallaties zijn een mix van oude en nieuwere installaties. De verwarming bestaat uit convectoren die langs de gevels geplaatst zijn. Op sommige plaatsen is aanvullend een radiator geplaatst.

Het plafond in de gangzone is verlaagd waardoor daar ruimte is voor een ventilatiekanaal. In de kamers zijn witte ventielen geplaatst waardoor vuile lucht afgezogen kan worden. De leeftijd van deze installatie is niet in te schatten.

Langs de gevels zijn opbouwkabelgoten geplaatst met stopcontacten en data aansluitingen. Deze voorzieningen dateren van rond de eeuwwisseling.

De verlichting bestaat deels uit inbouw TL bakken die waarschijnlijk uit de bouwtijd stammen. In veel kantoren zijn opbouw TL bakken met reflectoren geplaatst die duidelijk van recenter datum zijn. Geen van deze voorzieningen zijn/is bijzonder of van grote waarde.

De brandblusvoorzieningen dateren volgens de stukken uit het archief uit 1992.

Links een originele lichtbak, rechts de opbouw tl bakken , de opbouw kabelgoot en convectoren.

Hoofdstuk 4 Beschrijving van de bouwhistorische sporen

Bij een gebouw als Koningstein dat nog zo relatief jong is zal je niet veel bouwsporen aantreffen. De uitgevoerde opname is dan ook vooral gericht op het vinden van sporen die aannames over de materialisatie en de wijzigingen daarvan kunnen onderbouwen of onkrachten. In de omschrijving van de huidige toestand zijn de meeste materialen reeds aan de orde geweest. Hieronder beperken we ons tot die sporen waarin oude en nieuwe materialen over of naast elkaar zichtbaar zijn.

In het exterieur zijn de sporen van het schilderwerk uit de jaren'80 alom aanwezig. Op vele plaatsen laat het verfwerk los door insijpelend vocht. Het is duidelijk dat het schilderwerk aan het einde van zijn levensduur is. Onder de verf komt de originele betonnen afwerking met geslepen grind tevoorschijn.

Sporen waarop duidelijk te zien is dat de later aangebrachte verflaag een schoon sierbeton afdekt. De verf zelf is aan het einde van zijn levensduur en begint op veel plaatsen los te laten.

Deels geschilderde interieurelementen waar de oude afwerkingen onder zichtbaar zijn.

In het achterste trappenhuis zijn de originele witte bakstenen nog niet geschilderd. Ook hier begint de toplaag echter los te komen. Mogelijk was dat de reden om de muren in het voorste trappenhuis geheel wit te schilderen.

In het tussenlid tussen trappenhuis en kantoorvleugel zijn de oorspronkelijke hardhouten kozijnen met blank geanodiseerd aluminium ramen nog zichtbaar.

In de werkkast links zijn de oorspronkelijke tegels zichtbaar. Bij de toiletten zijn alleen de vloertegels rondom de afvoer in de vloer niet vervangen. Dat zijn dezelfde tegels als in de werkkast.

Hoofdstuk 5 Conclusie bouwgeschiedenis

Het gemeentekantoor Koningstein is tussen 1964 en 1965 ontworpen door de architect W. Bollebakker van de dienst gemeentewerken van de gemeente Haarlem in opdracht van en voor dezelfde dienst. Het gebouw is volgens een notitie opgeleverd in 1969 en in 1981 en begin jaren '90 gerenoveerd en geschilderd.

Het gebouw is in opzet en indeling nauwelijks gewijzigd. De wijzigingen die wel hebben plaatsgevonden passen binnen de structuur en logica van het ontwerp.

De grootste wijzigingen betreffen de kleuren en afwerkingen van zowel het interieur als het exterieur. Deze wijzigingen hebben belangrijke architectonische kenmerken van het gebouw aan het zicht onttrokken en maken het gebouw vrolijker maar ook minder goed leesbaar.

De materialen die toegepast zijn in het interieur dateren voor een groot deel uit de bouwperiode maar ook hier zijn ze veelal overgeschilderd om het geheel een andere uitstraling te geven.

In het interieur is één kunstwerk - een kunststeenintarzia - aangetroffen van Bouke Ylstra. Of het kunstwerk met blauw en bruine geometrische vlakken waarde heeft moet worden gezien. De installaties zijn deels uit de bouwtijd en deels vernieuwd. De vernieuwde onderdelen lijken vooral uit de jaren '80 en '90 te komen. Dat zijn de perioden waarin het groot onderhoud heeft plaats gevonden.

Hoofdstuk 6 Globale waardestelling en aanbevelingen

Het gebouw Koningstein is niet opgenomen in het bestand van rijks- of gemeentelijke monumenten of in enig ander register van beschermen waardige gebouwen. Ook maakt dit deel van het Zuider Buiten Spaarne geen onderdeel uit van het beschermde stadsgezicht van Haarlem. Het gebouw is niet opgenomen in toonaangevende publicaties over architectuur, bouwkunst, bouwtechniek of de wederopbouw. Alleen lokale kranten hebben aandacht besteed aan de realisatie van het gebouw.

Waardering geschiedt volgens de vijf aspecten uit de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek 2009:

- algemene historische waarden;
- stedenbouwkundige of ensemblewaarden;
- architectuurhistorische waarden;
- bouwhistorische waarden;
- gebruikshistorische waarden.

Elk van deze aspecten wordt getoetst aan de hand van de criteria gaafheid, authenticiteit en zeldzaamheid. De waardering kan gezien worden als een zogenoemde 'contextuele waardestelling' en kent een onderscheid tussen indifferente, positieve en hoge historische waarde. Bij een contextuele waardestelling vergelijkt de bouwhistoricus de cultuurhistorische waarden van een bouwwerk of structuur met soortgelijke gebouwen op landelijk, regionaal of plaatselijk niveau.

Een indifferente historische waarde wordt gegeven aan onderdelen die van relatief weinig belang of betekenis zijn.

Een positieve historische waarde kan worden toegekend aan onderdelen die van belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object.

Een hoge historische waarde wordt toegekend aan die onderdelen die van cruciaal belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object.

Een negatieve waarde wordt toegekend aan onderdelen die verstorend werken op de beleving van het monument of de historische aspecten daarvan.

Algemene cultuurhistorische waarde

Gebouw Koningstein heeft enige cultuurhistorische waarde als overblijfsel van een tijd waarin het vooruitgangdenken een prominente rol in de maatschappij speelde. Men wilde de oude en verkrotte stad uitwissen om plaats te maken voor nieuwe frisse hoge gebouwen in het groen met een duidelijke scheiding van de functies en volop ruimte voor de auto. De stad Haarlem wilde een belangrijke ontwikkeling in gang zetten door zelf als eerste een gebouw in Rozenprieel te realiseren in de hoop dat de rest dan automatisch zou volgen. Daar staat tegenover dat de oudere geschiedenis van deze plek is uitgewist door de bouw van dit gebouw. Alleen de naam verwijst naar dat verleden. Daarmee is een belangrijk deel van de historische ontwikkeling van dit deel van Haarlem verloren gegaan. In die zin vertegenwoordigt dit gebouw een negatieve cultuurhistorische waarde. Per saldo is de algemene cultuurhistorische waarde indifferent.

De kunststeen intarzia van Bouke Ylstra vertegenwoordigt wel een hoge cultuurhistorische waarde. Het kunstwerk is niet nagelvast en kan relatief makkelijk losgeschroefd en verplaatst worden.

De waarde van het kunstwerk van blauwe en bruine kurken vlakken is onbekend. Dit zou nader onderzocht moeten worden door een kunsthistoricus.

Stedenbouwkundige of ensemblewaarden

Het gebouw heeft een indifferente stedenbouwkundige en een negatieve ensemblewaarde. Het gebouw is het residu van een niet gerealiseerd plan en het sluit daarom op geen enkele wijze aan op de directe en bredere omgeving. De schaalsprong met de omringende gebouwen is zonder tekst en uitleg niet te begrijpen. De stedenbouwkundige waarde stellen

wij derhalve op indifferent. Door het gebrek aan maat rondom het gebouw en door het ontbreken van het “groene tapijt” waarop dit gebouw had moeten staan, komt het gebouw totaal niet tot haar recht. Door de relatief grote hoogte en lengte heeft het een negatieve invloed op de omringende gebouwen en verblijfsklimaat van de buitenruimte. De ensemble waarde achten wij derhalve negatief.

Architectuurhistorische waarden

Het gebouw heeft een indifferente architectonische waarde doordat het geen uitzonderlijk goed en afgewogen ontwerp is. Al ten tijde van de totstandkoming van het ontwerp had men er veel op aan te merken. In de loop der decennia zijn we niet anders tegen het gebouw gaan aankijken. Het is niet uitzonderlijk of bijzonder en vertegenwoordigd ook geen waarde in het oeuvre van een bekende of onderscheidende architect.

Bouwhistorische waarden

Het gebouw heeft een indifferente bouwhistorische waarde. De wijze van construeren alsmede de toegepaste en nog aanwezige materialen in zowel het exterieur als het interieur zijn niet onderscheidend, nog voor hun tijd vernieuwend of op een bijzondere manier toegepast. De natuurstenen tegels en de hardhouten kozijnen zijn mooi en over het algemeen kwalitatief goed maar niet bijzonder of onderscheidend in deze context. De toegepaste systeemwanden zijn kenmerkend voor de bouwperiode maar zeer veel toegepast en niet uniek, al beginnen ze dat inmiddels wel een beetje te worden.

Gebruikshistorische waarden

De gebruikshistorische waarde van het gebouw is indifferent. Het is een typisch kantoorgebouw uit de 2^e helft van de 20ste eeuw met een traditionele opzet met een middengang met vrij indeelbare kantoren aan weerszijden. De overige ruimten bevatten zaken als sanitair en trappen en liften. Geen van deze zaken is bijzonder of onderscheidend te noemen.

Waardestelling exterieur bouwmassa

De waarde van het exterieur is indifferent. Het ontwerp is niet heel bijzonder, afgewogen of onderscheidend. Kenmerkende elementen zoals het bewerkte beton in twee kleuren en de hardhouten kozijnen zijn aan het zicht onttrokken door een dikke verflaag. De later toegevoegde felle kleuren op de vloeren van het trappenhuis en de grijsbruine kleuren op het kantoordeel doen het gebouw geen goed. Ze vertroebelen de sterke horizontale en verticale belijning in het ontwerp en maken het gebouw daardoor minder goed leesbaar.

Waardestelling interieur

De toegepaste materialen en afwerkingen zijn niet onderscheidend of bijzonder te noemen. De systeemwanden beginnen langzaam zeldzamer te worden maar zijn nog niet dermate uniek dat ze persé behouden moeten blijven. Het kunstwerk van Bouke Ylstra dient absoluut behouden te blijven. Het is weliswaar waarschijnlijk voor deze locatie ontworpen maar als behoud in het gebouw niet mogelijk is dan zal het gedemonteerd en verplaatst moeten worden. Of het andere kunstwerk enige waarde heeft moet nader onderzocht worden.

Conclusie

Samenvattend kan geconcludeerd worden dat het gebouw Koningstein geen bijzondere historische waarden vertegenwoordigd. Met de voorgenomen sloop worden geen belangrijke historische sporen uitgewist. Uitzondering hierop vormt de kunststeen intarzia in het souterrain.

Gezien de geringe cultuurhistorische waarde van het gebouw en de elementen waaruit het is opgebouwd is het weinig zinvol om deze waarden in een zogenaamde waardekaart weer te geven. Vrijwel alle elementen zouden met geel (indifferent) en soms met groen (positief) worden aangemerkt. De enige blauwe (hoge waarde) elementen zijn de kunstwerken.

Aanbevelingen voor nader onderzoek

De aangetroffen kunstwerken zouden nader onderzocht en gedocumenteerd moeten worden door een kunsthistoricus. De mogelijkheden van uitplaatsing uit het gebouw zouden onderzocht moeten worden. In ieder geval voor de kunststeen intarzia van Ylstra.

De systeemwanden in het gebouw beginnen langzaam maar steeds zeldzamer te worden. Het verdient aanbeveling om deze wanden voor en tijdens de demontage te documenteren op foto zodat ze in de toekomst ooit tot voorbeeld kunnen dienen bij de restauratie van andere wederopbouw gebouwen.

Bronnen

- J. van der Weiden, Ongeplande planning, 2002
- M. Bulte, Van oude nijverheid tot nieuwe zakelijkheid, 1998
- M. Loppies, Parels in het Rozenprieel, 2010
- M. Bulte, Het Rozenprieel, van buitengebied naar arbeiderskwartier, 1996
- Adresboek Haarlem 1859 en 1907, collectie Noord-Hollands Archief
- www.noord-hollandsarchief.nl
- www.watwaswaar.nl
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Haarlem>
- http://nl.wikipedia.org/wiki/Beleg_van_Haarlem
- P. Jongens, 'Een kiek van een stadsfabriek, enkele notities over een eeuwenoude Haarlemse dienst', 1979.
- P. Roos e.a. 'Wederopbouw in Haarlem' 2012
- F. van Burkom e.a. 'Kunst van de wederopbouw Nederland 1940-1965; experiment in opdracht' 2013
- www.bna.nl

Verantwoording illustraties

- Pag. 4: Luchtfoto van Google maps
- Pag. 5: Luchtfoto van Google maps
- Pag. 5: Situatiekaart uit studie van Entremedio
- Pag.6: Aquarel Rozenprieel in 1780 Vincent van der Vinne, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 7: Stedenboek der Nederlanden door Frederick de Wit, collectie Universiteit 7 Amsterdam
- Pag. 8: Kadastrale kaarten 1823, via www.watwaswaar.nl
- Pag. 8: Kaart 1857, collectie Noord-Hollands archief nr. KNA006004001
- Pag. 8: Kaart 1883, collectie Noord-Hollands archief nr. KNA006000025
- Pag. 9: Kaart 1900, via www.watwaswaar.nl
- Pag. 9: Kaart 1905, via www.watwaswaar.nl
- Pag. 9: Foto 1975, collectie Noord-Hollands archief nr. NL-HlmNHA_1478_5306
- Pag. 10: Kadastrale kaart 1823, via www.watwaswaar.nl
- Pag. 10: Satellietfoto via Google Maps
- Pag. 11: Kadastrale kaart 1823, via www.watwaswaar.nl
- Pag. 11: Kadastrale kaart 1903, collectie Noord-Hollands archief nr. 0607
- Pag. 12: Kadastrale kaart 1949, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 13: Foto uit de jaren '20, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 13: Foto uit de jaren '30, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 13: Krantenartikel 1919 archief Algemeen Handelsblad
- Pag. 14: Foto uit de 1967, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 14: Foto uit de 1969, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 14: Foto uit de 1987, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 14: Kadastrale kaart 1974, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 15: Fragment ontwerptekening, Het Rozenprieel, van buitengebied naar arbeiderskwartier, 1996
- Pag. 16: Fragment uit verslag Schoonheidscie, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 16: Fragment uit verslag Schoonheidscie, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 17: Fragment voorblad bouwvergunning, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 18: Bouwtekening bij vergunningsaanvraag 1965, collectie gemeente Haarlem
- Pag. 19: Bouwtekening bij vergunningsaanvraag 1965, collectie gemeente Haarlem
- Pag. 20: Bouwtekening bij vergunningsaanvraag 1965, collectie gemeente Haarlem
- Pag. 21: Bouwtekening bij vergunningsaanvraag 1965, collectie gemeente Haarlem
- Pag. 22: Foto, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 24, Foto, collectie Noord-Hollands archief
- Pag. 25: Fragmenten bouwvergunningsaanvraag 1965, collectie Noord-Hollands archief

Alle overige foto's en afbeeldingen door de auteurs.